

klank, en was evenmin geschikt om 'een ruimen of nieuwen gezichtskring te ontsluiten'.<sup>61</sup> Zijn leer richtte zich op het verstand; alles werd in zijn redelijkheid bewezen op grond van de voor waar en onfeilbaar gehouden schrift. Vinke doceerde 'niet met de hartstochtelijkheid van iemand die gelijk wil hebben, maar met de kalmte van iemand, die weet, dat hij gelijk heeft'.<sup>62</sup>

Kortom, de student Pierson zoekt passie, gedrevenheid, ondeugendheid, enthousiasme, geprononceerdheid. Hij vindt bij de theologisch hoogleraren gezapigheid, halfheid. In zijn eigen woorden: 't Blijft tobben met die mensen'.<sup>63</sup> Stond men, schrijft hij, na college weer op het Domplein, dan was het 'of New-York een mythe, het Duitsche denken een nachtmerrie en de eenige God, dien het de moeite loonde te dienen, Hypnos was'.<sup>64</sup> Het intermezzo van de theologische studietijd is een slaapverwekkend intermezzo. Ware het niet dat Opzoomer er was...

De 23-jarige Opzoomer was in 1846 hoogleraar in de faculteit der letteren geworden. In zijn inaugurele oratie *De wijsbegeerte, den mensch met zich zelve verzoenende*<sup>65</sup> spreekt hij van de onverzoenlijke strijd tussen verstand en hart. Het weten leidt tot een ontkenning van God of tot nihilisme, maar het hart eist geloof aan deugd, God en onsterfelijkheid.<sup>66</sup> Opzoomer zoekt de oplossing van deze tegenstelling in een panentheïstisch rationalisme. Het redelijk denken leidt tot kennis van God, die onmiddellijk in de mens kenbaar is. Het goddelijke en menselijke zijn in een monisme verbonden. Met zijn oratie gaat Opzoomer enerzijds in tegen het rationalistisch supranaturalisme zoals dat door de Utrechtse theologen wordt geleerd (van een *supra* is immers geen sprake meer), maar ook tegen de gevoelsleer die Scholten en Van Oosterzee hadden ontvouwd. Om Piersons positie in zijn studententijd te bepalen is het noodzakelijk daar eerst nog kort op in te gaan.

Ook Scholten had redelijkheid in de gods-

dienst bepleit. De christelijke overtuiging is Gods openbaring in rede en geweten. Doch ook de bijbel bevat de christelijke openbaring. Waar de christelijke overtuiging overeenkomt met de bijbel, is sprake van een *Testimonium Spiritus Sancti internum*.<sup>67</sup> Van Oosterzee stemde aanvankelijk met Scholten in. Ook hij sprak over het inwendig Geestesgetuigenis en hield 'het gevoel van innerlijke bevrediging (voor) de kern van dat getuigenis'.<sup>68</sup> Maar Scholten werkt dit inwendig Geestesgetuigenis uit tot een redelijke Godskennis, Van Oosterzee tot een bovennatuurlijke gave van God. De Heilige Geest getuigt van 'den hemelschen oorsprong des Evangelies'<sup>69</sup> en kan als niet-menselijke kracht worden ervaren. Maar deze in oorsprong externe Geest blijft volgens Van Oosterzee niet onderscheiden van de mens, maar wordt het christelijk zelfbewustzijn. Opzoomer veepte de vloer aan met dit nieuwe supranaturalisme. De waarheid en het bovennatuurlijke, zo zei hij, worden uiteindelijk door het 'ik voel het zo' 'bewezen'.

Deze uitwijding was noodzakelijk om de positie van de student Allard Pierson te bepalen. In mei 1850 schrijft hij zijn ouders dat hij *Het leven van Jezus* van Van Oosterzee las,<sup>70</sup> en van Opzoomer *De gevoelsleer van dr. J.J. van Oosterzee behandeld*. Pierson is overtuigd door de argumentatie van Opzoomer. Die 'wringt van Oosterzee zijn gevoelsleer uit handen, logisch, natuurlijk en eenvoudig'.<sup>71</sup> Omdat het gevoel alleen voor de gelovige van waarde is, en voor de ongelovige niets bewijst, heeft de gevoelsleer van Van Oosterzee geen wetenschappelijke waarde. Pierson bekent voor zichzelf en zijn ouders dat 'die gevoelsleer, anders mijn geliefkoosd stokpaardje, mij als apologie uit de handen is gewrongen, en ik er het dwaze van moet instemmen'.<sup>72</sup> De student houdt een apologie van de bijbel voor onmogelijk, maar voegt eraan toe: 'het Christendom te ontkennen ware te ontkennen dat men leeft'. Het blijft voor hem een 'onomstotelijke